

TELESNA KAZNA: NASILNO SREDSTVO VASPITANJA DECE KAO FAKTOR RIZIKA NASILNOG PONAŠANJA U ODRASLOM DOBU*

Ljiljana Stevković*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Primena telesnog kažnjavanja u svrhu disciplinovanja i vaspitanja dece prisutna je od početaka ljudske civilizacije. Iako dugo vreme uobičajeno i prihvatljivo "vaspitno" sredstvo telesna kazna poslednjih decenija, a naročito poslednjih godina izaziva polemiku svetske stručne i naučne javnosti, sa jasnim diskursom telesna kazna-nasilje. Brojna svetska istraživanja potvrđuju povezanost između iskustva blažeg i težeg telesnog kažnjavanja u detinjstvu, i kasnije nasilnog ponašanja u odraslom dobu. Rad ima za cilj predstavljanje dela rezultata istraživanja o uticaju rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih. Pri tome, u radu će biti prikazani rezultati i povezanosti između iskustva telesnog kažnjavanja u detinjstvu i kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja, sa posebnim osvrtom na nasilno ponašanje u sekundarnoj porodici.

KLJUČNE REČI: *telesna kazna / nasilje / porodica / nasilni kriminalitet*

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: stevkoviclj@gmail.com

UVOD

Imajući u vidu položaj deteta u porodici, njegovu nezaštićenost, kao i odnose poverenja i zavisnosti od roditelja, nasilna viktimizacija kojoj su izloženi u porodici predstavlja jedan od težih vidova demonstracije moći koji upravo zbog specifičnog konteksta i ranjivosti žrtve budi veliku naučnu i medijsku pažnju. U pokušaju da disciplinuju dete roditelji vrlo često pribegavaju različitim, manje ili više nasilnim "vaspitnim" metodama. U većini zemalja još uvek kulturološki prihvatljiva, telesna kazna je neizostavni element vaspitnog procesa i odrastanja dece.

Istorijske korene primene "opravdane" surove telesne kazne pronalazimo još u spartanskom načinu vaspitanja, kao deo procesa stvaranja spartanske vojske dostojnog vojnika. Poznati su i primeri javnog bičevanja "prestupnika" koji su bili sastavni deo penalne prakse rimske imperije. Tokom srednjeg veka telesno kažnjavanje je naišlo na odobravanje hrišćanske religije kroz proces samodisciplinovanja vernika. S obzirom na tesnu povezanost crkve i obrazovnog sistema, kazna je pronašla svoje mesto i u srednjovekovnim školama. Istovremeno, tokom srednjovekovnog perioda batinanje u cilju disciplinovanja deteta postalo je sastavni deo porodičnog vaspitanja, a kasnije i školskog vaspitno-obrazovnog procesa. Sudeći prema dostupnim istorijskim podacima, u ovom periodu telesne kazne bile su izuzetno stroge i nasilne. Primer surovosti telesnog kažnjavanja pronalazimo u Nemačkoj gde je bilo dozvoljeno batinanje "do krvi" jer "dete jedino takve batine može zapamtiti". Pri tome, granica surovosti kazne u smislu posledica koje može da izazove bila je izuzetno visoka. Naime, kazne za nasilnog roditelja ili učitelja bile su predviđene jedino u slučaju smrti deteta (Žegarac, 2004, prema Stevković, 2013: 16).

Prvi specifični vidovi telesnog kažnjavanja dece u našoj istoriji registrovani su u književnoj i narodnoj literaturi. Koliko je telesno kažnjavanje dece bilo uobičajena praksa pokazuju dva poznata običaja naslovljena kao "Subota đaćka bubota" i "Moje meso, tvoje kosti". Prvi običaj se vezuje za primenu telesne kazne u školama krajem 18. veka kada su učitelji decu tukli subotom posle podne, bez ikakve prethodne krivice (Čajkanović, 1973, prema Srna, Stevanović, 2010). Drugi običaj se ogledao u prenošenju prava da tuče dete sa roditelja na učitelja. Time je roditelj učitelju davao pravo da dete tuče kako bi od njega stvorio čvrstog čoveka (Janković, 1958, prema Srna, Stevanović, 2010). Sistematskim pristupom proučavanju jugoslovenske porodice sa akcentom na odnosima prema ženama, deci i nasilju, Vera Erlih je ukazala na prihvatljivost i rasprostranjenost telesnog kažnjavanja na našim prostorima. Kazna je dugo bila sastavni deo vaspitanja i odrastanja dece. Pri

tome su, u tradicionalnoj srpskoj patrijarhalnoj porodici, shodno kulturološkim vrednovanjima rodne pripadnosti, ženska deca bila ugroženija. Kulturom proklamovano pravo vlasništva nad ženom sa oca prenosi se na muža i njenog "vlasnika" u sekundarnoj porodici. Devojčice su "do udaje tukli roditelji, a po udaji muž", dok su muška deca kažnjavana do 15. godine nakon čega i sami preuzimaju ulogu nasilnika (Erlih, 1964: 52). Dominaciju fizičkog kažnjavanja, i uopšte fizičkog nasilja nad decom, potvrdio je i Stojaković u svom istraživanju realizovanom dve decenije kasnije (Stojaković, 1984). Svetska istraživanja pokazuju široku primenu fizičke kazne, pri čemu su dečaci češće kažnjavani od devojčica. Danas je primena telesne kazne formalno zabranjena u institucionalnom i vaninstitucionalnom radu sa decom. Međutim, sfera porodičnog vaspitanja u pogledu telesnog kažnjavanja tek sporadično je porodičnopravno ili krivičnopravno regulisana (Stevković, 2013).

Da telesna kazna nije bezazlena pokazuje i višedecenijsko interesovanje kriminologa za kriminološke posledice telesnog kažnjavanja i u vezi sa tim, prenošenje identičnih nasilnih obrazaca ponašanja sa roditelja na decu. Herrenkohl je sa svojim saradnicima 80-ih godina realizovao retrospektivno istraživanje u kojem su autori nastojali da utvrde povezanost između iskustva telesnog kažnjavanja kod očeva i primene istih takvih vaspitnih metoda u vaspitanju njihove dece. Više od polovine očeva koji su prema svojoj deci primenjivali telesnu kaznu bilo je izloženo telesnom kažnjavanju u ranom detinjstvu. Istraživanjem je ustanovljeno da iskustvo telesnog kažnjavanja predstavlja rizik za telesno kažnjavanje sopstvene dece (Herrenkohl i dr., 1983, prema Widom, 1989). Pojedini autori su transmisiju telesnog kažnjavanja objašnjavali osnovnim postavkama teorije socijalnog učenja. Istraživanje koje je realizovala grupa autora iz SAD potvrdilo je da roditelji u čijem vaspitanju je primenjivana telesna kazna primenjuju isti način vaspitanja svoje dece. Autori su potvrdili da su mehanizmi prenošenja ovakvog obrasca nasilnog modela vaspitanja dece u skladu sa teorijom socijalnog učenja (Muller i dr., 1995). Do sličnih rezultata u pogledu telesnog kažnjavanja kao faktora rizika za kasnije nasilje nad decom došle su i brojne druge studije (Fry, 1993; Holden i dr., 1997). Pored uticaja na kasniju nasilnu viktimizaciju dece, telesno kažnjavanje se takođe pokazalo i kao faktor rizika za partnersko nasilje u odraslom dobu (Swinford i dr., 2000).

Rad ima za cilj predstavljanje dela rezultata istraživanja autorke o uticaju rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih. Pri tome, u radu će biti prikazani rezultati koji se odnose na povezanost iskustva telesnog kažnjavanja u detinjstvu i kasnije nasilnog kriminalnog ponašanja, sa posebnim osvrtom na nasilno ponašanje u sekundarnoj porodici.

POJAM TELESNOG KAŽNJAVANJA

Da li zbog toga što postoji prećutna saglasnost oko terminološkog određenja ili pak zbog činjenice da se mali broj autora bavi ovom pojavom, to u literaturi nailazimo na oskudnost definicija telesnog kažnjavanja. Autori uglavnom nekritički prihvataju definiciju koju je postavio Straus, a prema kojoj fizičko kažnjavanje predstavlja: "primenu fizičke sile sa namerom izazivanja bola bez nanošenja povrede, a sve sa ciljem korigovanja ili kontrolisanja detetovog ponašanja" (Straus, 1994: 4). Prema ovoj definiciji telesno kažnjavanje obuhvata sve one postupke roditelja koji imaju za cilj disciplinovanje deteta primenom blaže fizičke sile, a sve to sa krajnjim ciljem korekcije njegovog "neprimerenog" ponašanja. Pored udaranja, ono podrazumeva i druge metode, poput ispiranja detetovih usta sapunom, primoravanja da kleči na oštrim ili predmetima koji izazivaju bol (poput pirinča) i stavljanje vrela hrane u usta (Gershoff, 2008).

Nešto šire terminološko određenje telesne kazne pronalazimo kod Hophmana prema kojem je telesno kažnjavanje samo jedan od mogućih načina disciplinovanja deteta: "kažnjavanje dece je svaki postupak odraslog koji se primenjuje kada se dete ponaša na neželjeni način i kojim se traži od njega da ponašanje uskladi sa zahtevima odraslih" (Hophman, 1988, prema Najdanović-Tomić, Klašnja, 2001:131). On razlikuje tri vrste kažnjavanja, pri čemu telesna kazna predstavlja način dokazivanja moći. Uskraćivanje ljubavi podrazumeva ljutnju odrasle osobe i emotivnu izolaciju deteta. Poslednja vrsta kazne, koja je, mogli bismo reći i jedina konstruktivna i nenasilna jeste razgovor sa detetom i ukazivanje na greške, što Hophman naziva kaznom sa indukcijom (Hophman, 1988, prema Najdanović-Tomić, Klašnja, 2001).

Dodatni problem kod terminološkog određenja telesne kazne jesu neslaganja autora u pogledu da li primena telesne kazne predstavlja oblik nasilnog ponašanja prema deci, kao i koji su to postupci koji predstavljaju kaznu, a koji prevazilaze domen kazne i predstavljaju teže oblike fizičkog nasilja. Prema mišljenju Gershoff konfuzija oko telesne kazne i fizičkog nasilja posledica je toga što brojni istraživači koji se bave nasiljem nad decom fizičku kaznu i potencijalne nasilne postupke vide kao deo istog kontinuuma fizičkih nasilnih postupaka prema deci (Gershoff, 2002, 2008). Autorka navodi da naročito u SAD nije uspostavljen konsenzus gde je jasna granica između telesnog kažnjavanja i fizičkog nasilja. Kako bi ukazala gde prestaje kazna a počinje nasilje Gershoff je istakla da fizičko nasilje predstavlja posledicu, odnosno ishod telesnog kažnjavanja. Sve one fizičke postupke koji ne rezultiraju u povređivanju deteta autorka klasifikuje kao telesno kažnjavanje,

dok postupci koji sa sobom nose rizik od povređivanja deteta predstavljaju fizičko nasilje (Gershoff, 2002, 2008).

Kako bi se napravila distinkcija u odnosu na fizičko nasilnu viktimizaciju, za potrebe istraživanja i ovog rada, autorka telesno kažnjavanje definiše kao: *"Primena fizičke sile od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja takvog intenziteta da se ne može naneti, niti se nanosi povreda, a sa ciljem disciplinovanja deteta"* (Stevković, 2013: 107).

Iako se ovi postupci roditelja tretiraju kao uobičajene vaspitne metode njima se istovremeno i demonstrira moć odrasle osobe i ispoljava nasilje koje dete može percipirati kao dozvoljeno i poželjno u situacijama kada nekog treba disciplinovati i kod njega izazvati željeno ponašanje. Shodno tome, ono može usvojiti ovakav obrazac nasilnog ponašanja koje će kasnije primenjivati u odnosu prema deci ili partnerki, što su brojna istraživanja i pokazala. Opravdanje ovakvog pristupa autorke može se pronaći u komparaciji telesna kazna-dete telesna kazna-odrasli gde je svaki postupak koji je prihvatljiv u vaspitanju deteta istovremeno moralno, kulturološki i pravno neprihvatljiv u odnosu na odraslu osobu. Definicija telesnog kažnjavanja isključuje povredu, pri čemu nasilni karakter kazne proizilazi iz nasilnog elementa koji se ogleda u primeni fizičke sile. Isključivanje nanošenja povreda je rezultat nastojanja da se razgraniči telesno kažnjavanje od fizičke nasilne viktimizacije, u skladu sa određenjem koje je dala Gershoff. Na taj način smo želeli i da izbegnemo polemisanje o težini nanetih povreda i načinima određivanja kriterijuma po kojima jedna povreda spada u domen kažnjavanja ili nasilja.

Kao što se može primetiti iz definicije koju je autorka rada postavila, telesno kažnjavanje, kao i fizičko nasilje nad detetom podrazumeva primenu fizičke sile, što ujedno predstavlja i jedinu zajedničku karakteristiku ova dva oblika rane viktimizacije. Ključna razlika od koje se polazi jeste upravo intenzitet sile koju roditelj upotrebljava i posledica koje takva sila proizvodi. Naime, kod telesnog kažnjavanja roditelji primenjuju fizičku silu slabijeg, odnosno takvog intenziteta da se detetu ne nanose povrede. Krajnji cilj primene sile tog intenziteta jeste težnja da se dete disciplinuje, odnosno da se kod deteta razvije ponašanje koje je po kriterijumima roditelja prihvatljivo. Sa druge strane, fizička nasilna viktimizacija podrazumeva primenu fizičke sile većeg intenziteta koja rezultira kako lakšim, tako i težim povredama deteta i nije nužno vezana za potrebu njegovog disciplinovanja (Stevković, 2013).

RASPROSTRANJENOST PRIMENE TELESNE KAZNE U SRBIJI

Kada je u pitanju obim nasilja nad decom, kako u svetu tako i u Srbiji gotovo je nemoguće stvoriti realnu sliku, kako zbog niske stope prijavljivanja ovih oblika viktimizacije dece, tako i zbog osetljivosti problema kada je u pitanju naučno-istraživački pristup. Kako je telesno kažnjavanje najviše osporavani i polemisani oblik nasilnog postupanja sa decom tek sporadično porodičnopravno i/ili krivičnopravno zabranjen, zvaničnih podataka na svetskom nivou o obimu telesnog kažnjavanja gotovo da ni nema. Do podataka u kojoj meri roditelji u Srbiji telesno kažnjavaju svoju decu može doći tek na osnovu istraživanja koja se bave širim aspektom odnosa u porodici. Ako imamo u vidu da je do sada realizovano samo jedno (epidemiološko) istraživanje nasilne viktimizacije dece na nacionalnom uzorku, ne iznenađuje što telesno kažnjavanje koje je još uvek kulturološki prihvatljivo i poželjno u našem društvu, ne budi interesovanje i pažnju naučne javnosti.

Istraživanje o višestrukim pokazateljima stanja i položaja žena i dece u Srbiji (MICS3) koje je 2005. godine realizovao UNICEF, Republički zavod za statistiku i Strategic Marketing na reprezentativnom uzorku ispitanika pokazalo je da je čak 73% dece uzrasta od 2 do 14 godina bilo izloženo najmanje jednom obliku mentalnog ili telesnog kažnjavanja. Pri tome 51% dece je bilo izloženo blažim fizičkim kaznama, dok je 7% teže fizički kažnjavano (MICS3, 2005). Prema rezultatima istraživanja koje je nešto kasnije realizovala Blagojević na uzorku od 1500 punoletnih muškaraca i žena Srbije preko 50% anketiranih ispitanika primenjuje telesnu kaznu u vaspitanju svoje dece (Blagojević, 2006). Rezultati sledećeg talasa istraživanja o višestrukim pokazateljima stanja i položaja žena i dece u Srbiji (MICS4) koje je realizovano tokom 2010. godine prema istoj metodologiji kao i pomenuto istraživanje iz 2005. godine, pokazuju tendenciju opadanja primene telesne kazne u disciplinovanju dece u Srbiji. Naime, nešto više od 60% dece uzrasta između 2 i 14 godina je bilo izloženo telesnom kažnjavanju od strane odraslog člana domaćinstva. Pri tome, primetno je da sa uzrastom deteta opada primena telesne kazne kao vaspitne metode (MICS4, 2012). Prilikom tumačenja rezultata treba imati u vidu da su u MICS istraživanju podatke davale majke, a ne deca, može se pretpostaviti da je stvarna prevalenca telesnog kažnjavanja daleko veća.

Prema rezultatima pomenute epidemiološke studije nasilja nad decom (Balkan Epidemiology Study on Child Abuse and Neglect) na uzorku od 4027

Zbornik IKSI, 2/2013 – Lj. Stevković
„Telesna kazna: nasilno sredstvo vaspitanja dece kao faktor rizika nasilnog ponašanja u odraslom dobu”, (str. 165-184)

učenika oblici telesnog kažnjavanja koje su doživljavala deca u Srbiji jesu: šamar (23,36% dece ošamareno je bar jednom u prethodnoj godini), udaranje po turu šakom (22,44%) i čupanje za kosu (13,6%). Pri tome, učestalost je najznačajnija za udaranje po zadnjici: 5,33% dece je u prethodnoj godini kažnjavano na ovakav način nekoliko puta mesečno ili češće (Hanak i dr, 2013).

MEĐUNARODNI I NACIONALNI PRISTUPI ZABRANI TELESNOG KAŽNJAVANJA

Koliko god u početku delovala bezazleno, telesna kazna u formi povremenog udarca otvorenom šakom po licu ili zadnjici nemirnog deteta, sa sobom nosi rizik prerastanja u ozbiljno fizičko zlostavljanje. U nameri da koriguju ponašanje deteta roditelji postepeno primenjuju sve teže kazne, postepeno pojačavaju intenzite fizičke sile koju primenjuju, a što često može rezultirati povredama različitog intenziteta. To potvrđuju rezultati brojnih studija prema kojima su telesno kažnjavana deca sedam puta više izložena riziku fizičke viktimizacije od dece čiji roditelji ne primenjuju ovu nasilnu vaspitnu meru (Clement i dr., 2000 prema Gershoff, 2008).

Sa druge strane, iako se primenjuje u cilju eliminisanja "neprimerenog" ponašanja deteta, pokazalo se da telesna kazna često ne dovodi do željenih rezultata (Gershoff, 2008). Naprotiv, što su više kažnjavana to deca više ispoljavaju probleme u ponašanju, što vodi u začarani krug pojačavanja intenziteta kazne do nivoa nanošenja povreda i nasilja. Kolika je štetnost fizičkog kažnjavanja dece i u kojoj meri ono predstavlja kršenje osnovnih ljudskih i dečjih prava najmlađih članova društva pokazuju brojne kampanje za suzbijanje i zabranu primene ove vrste kazne u svim okolnostima u kojima dete odrasta (porodica, škola, institucije). Upravo iz tih razloga, do 2011. godine 29 država¹ sveta su zakonskim putem regulisale pitanje potpune zabrane telesnog kažnjavanja dece. Zabrane su uglavnom zadržane na nivou građanskog, odnosno porodičnog zakona, bez namere sankcinisanja roditelja, sa manjim brojem zemalja koje telesno kažnjavanje regulišu u okviru krivičnogpravnog sistema. Primarni cilj ovih zabrana, o čemu svedoče i

¹ Austrija, Bugarska, Kosta Rika, Hrvatska, Kipar, Danska, Finska, Nemačka, Grčka, Mađarska, Island, Izrael, Kenija, Litvanija, Lihtenštajn, Luksemburg, Moldavija, Holandija, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunija, Španija, Švedska, Tunis, Ukrajina, Urugvaj i Venecuela (Durrant, Smith, 2010: 4).

globalne kampanje, ogleda se u postavljanju preciznih standarda dozvoljenog vaspitanja dece i njihovoj zaštiti (Stevković, 2013).

Savet Evrope je jedna od prvih organizacija koja je pokrenula sistematsku kampanju za potpunu zabranu fizičkog kažnjavanja u 47 zemalja članica Evropske Unije. Tokom 2006. godine Savet je usvojio trogodišnji akcioni program pod nazivom "Gradimo Evropu za i sa decom" u kojem je jedan od osnovnih ciljeva suprotstavljanje svim oblicima nasilja nad decom (Newell, 2011). U okviru ovog akcionog programa telesno kažnjavanje je tretirano kao oblik nasilja nad decom. Tokom 2008. godine u Zagrebu je pokrenuta kampanja za univerzalnu zabranu fizičkog kažnjavanja dece na nivou cele Evrope, kako u zemljama članicama Evropske Unije, tako i u zemljama koje nemaju status članica (Newell, 2011). Istovremeno, Savet Evrope je publikovao priručnike na jezicima brojnih zemalja Evrope i pokrenuo inicijativu pod nazivom "Globalna inicijativa za ukidanje svih oblika fizičkog kažnjavanja dece"². Na globalnom, odnosno svetskom nivou funkcioniše Komitet za prava deteta koji je oformljen ubrzo nakon usvajanja UN Konvencije o pravima deteta, a sa ciljem kontrolisanja implementacije Konvencije i usklađivanja nacionalnih pravnih regulativa sa osnovnim zahtevima Konvencije³. Pri tome, u svom radu Komitet se posebno fokusira na pravo dece na zaštitu od svih oblika nasilja, uključujući i sve oblike telesne kazne. Ratifikovanjem Konvencije vlade svih zemalja su u obavezi da 2 godine nakon ratifikacije, a potom svakih 5 godina, Komitetu dostavljaju iscrpan izveštaj o tome šta su postigli i šta rade na planu zaštite dečijih prava (Newell, 2011).

Ove globalne kampanje su podstaknute primerom Švedske, države koja je prva u potpunosti zabranila telesno kažnjavanje. Pri tome, pored reforme zakonodavstva koja je podrazumevala izričitu zakonsku zabranu fizičkog kažnjavanja, bez namere sankcionisanja roditelja, u Švedskoj se aktivno radilo na edukaciji stanovništva o samom zakonu i edukaciji roditelja o štetnosti fizičke kazne i efikasnosti primene pozitivnih, nenasilnih veština vaspitanja i metoda disciplinovanja (Stevković, 2013). Veliku ulogu u procesu zabrane fizičke kazne odigrao je nevladin sektor i organizacija Save the Children Sweden. Takođe, bitnu ulogu u proceni efikasnosti zakonske reforme i kampanja koje je prate, imaju istraživanja o prevalenci i incidenci fizičkog kažnjavanja dece i stavovima roditelja o primeni ove kazne (Janson i

² Više o tome pogledati na: www.endcorporalpunishment.org

³ Konvenciju o pravima deteta nisu ratifikovale jedino SAD i Somalija. Naša zemlja je Konvenciju ratifikovala decembra 1990. godine, a stupila je na snagu januara 1991. godine.

dr., 2011). Upravo studije realizovane u Švedskoj u određenim vremenskim intervalima nakon reforme zakona, pokazale su značajno smanjenje primene telesne kazne i bilo kojeg drugog oblika nasilja nad decom, i evidentne promene u stavovima roditelja o telesnom kažnjavanju (Busman i dr., 2011). Pozitivna iskustva su podstakla sve druge države da u procesu ukidanja telesnog kažnjavanja dece slede isti model međusektorske saradnje koji podrazumeva promene pravne regulative, edukaciju roditelja i dece, medijsku praćenost i konstantna istraživanja u cilju praćenja zastupljenosti nasilnog kažnjavanja i efikasnosti reformisanih zakona. Jedino ovakav model koji podrazumeva saradnju vladinog i nevladinog sektora, medija i različitih organizacija i institucija, uz aktivno uključivanje dece u kampanje, može dovesti do efikasnog suprotstavljanja i sprečavanja primene nasilnih metoda kažnjavanja dece (Stevković, 2013).

Prva javna i organizovana kampanja na planu ukidanja i zabrane fizičkog kažnjavanja u Srbiji pokrenuta je zahvaljujući zajedničkoj inicijativi 15 nevladinih organizacija, Save the children UK u Beogradu i kancelarije UNICEF-a u Beogradu⁴. Kampanja je pokrenuta 2007. godine pod nazivom Inicijativa za zakonsku zabranu i zaštitu dece od telesnog kažnjavanja. Inicijativa je podržana od strane Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije, kancelarije Ombudsmana za Vojvodinu i još pedesetak organizacija iz cele Srbije. Inicijativa je postavila zahtev da se usvoje mere zabrane i prevencije fizičkog kažnjavanja u svakom okruženju i u sklopu kampanje organizovala lobiranje, distribuciju pamfleta, postera i video materijala (Stevanović, Srna, 2010). U kojoj meri je kampanja bila uspešna nikada nije evaluirano, što ujedno predstavlja veliki nedostatak ove inicijative.

Na međunarodni dan ljudskih prava u Srbiji je 2008. godine pokrenuta kampanja pod sloganom "Vaše ruke neguju i štite, a ne kažnjavaju: podignite ruke protiv fizičkog kažnjavanja dece". Kampanja je imala za cilj kako zabranu telesnog kažnjavanja dece, tako i podizanje opšte svesti o pravima dece na odrastanje bez nasilja (uključujući i telesno kažnjavanje) i sprovođenje politike koja podržava pozitivno roditeljstvo. Kampanju je podržao Savet za prava deteta, kancelarija Saveta Evrope i organizacija Save the children Norveške (Stevanović, Srna, 2010; Srna, Stevanović, 2011).

⁴ Kampanju su podržale FAMILIA, ASTRA, Viktimološko društvo Srbije, Beosupport, Centar za nenasilnu komunikaciju, „Dečji osmeh”, Dečji kulturni centar, Centar za prava deteta, Dečji romski centar, Centar za integraciju mladih, Savetovalište protiv nasilja u porodici, Prijatelji dece Srbije, REX kulturni centar, Dreamland Zrenjanin, Schock Art, SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja u Beogradu.

Uprkos pomenutim kampanjama u Srbiji telesno kažnjavanje dece još uvek nije zakonski regulisano i zabranjeno, ali je učinjen pozitivan pomak na tom planu. Na apsurdnost situacije u kojoj se nalaze deca u našem društvu po pitanju telesnog kažnjavanja, ukazao je Momčilo Grubač: "Istorijski je apsurd da je batinanje učinilaca krivičnih dela pravno ukinuto mnogo pre batinanja nevine dece" (Grubač, 2004: 163).

Iako se bavi pitanjima nasilja u porodici Porodičnim zakonom nije eksplicitno zabranjeno telesno kažnjavanje kao vaspitna mera koja se često primenjuje u cilju disciplinovanja deteta. Kako navode Stevanović i Srna, radna grupa Vlade Republike Srbije je još početkom 2010. godine resornom ministarstvu dostavila nacrt izmenjenog Porodičnog zakona u kojem je između ostalog i regulisano pitanje zabrane telesnog kažnjavanja (Stevanović, Srna, 2010). Međutim, do danas ništa nije urađeno na tom planu. Nedostaci Porodičnog zakona su prevaziđeni dugo pripremanim i očekivanim prednacrtom Zakona o pravima deteta. Zakon predviđa potpunu zaštitu svih prava svih kategorija dece, zasnovanu na obaveznoj saradnji organa javne vlasti, civilnog sektora, pravnih i fizičkih lica. Takođe, prednacrt Zakona o pravima deteta po prvi put, eksplicitno predviđa zabranu telesnog kažnjavanja (čl. 14), kao i svih oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i eksploatacije dece, pri čemu su regulisana i pitanja adekvatnih mera zaštite. Tako je u čl. 43. predviđeno pravo deteta na rehabilitaciju i reintegraciju kojim se regulišu pitanja oporavka i reintegracije dece žrtava zanemarivanja, nasilja, eksploatacije i mučenja. U III delu zakona regulisane su okolnosti života deteta u porodičnoj sredini, poput odgovornosti roditelja, uslova pod kojim se dete odvajava od roditelja, smeštaj deteta u ustanovu socijalne zaštite, hraniteljsku porodicu i pitanja usvojenja. (Stevković, 2013).

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je realizovano u sklopu magistarske teze autorke pod nazivom Uticaj rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih. Podaci su prikupljeni u Kazneno-popravnom zavodu za muškarce strogo zatvorenog tipa "Zabela" i Kazneno-popravnom zavodu za žene u Požarevcu. Uzorak je bio sastavljen od 252 ispitanika, podeljenih u eksperimentalnu i kontrolnu grupu. Posmatrano prema polnoj strukturi, uzorak je bio sastavljen od 193 muškarca i 59 žena koji pripadaju kategoriji mlađih punoletnika/ca i punoletnih lica. Prvobitno je predviđeno da u uzorak uđe 300 ispitanika, ali kako je istraživanje bazirano na dobrovoljnosti osuđenih lica nismo bili u

mogućnosti da realizujemo planirano. Ispitanici su bili podeljeni u eksperimentalnu i kontrolnu grupu.

Uzorak ispitanika

Eksperimentalna grupa je bila sastavljena od 115 muškaraca i 30 žena koji su zbog izvršenog nasilnog krivičnog dela iz grupe protiv života i tela, polnih sloboda (odnosno, dostojanstva ličnosti i morala prema KZ koji je važio do 1.1.2006. godine), braka i porodice (krivično delo nasilje u porodici, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica i rodoskrvljenje) i krivičnog dela razbojništva, pravnosnažnom sudskom odlukom osuđeni na kaznu zatvora u trajanju dužem od jedne godine, a koju izdržavaju u Kazneno-popravnim zavodima za muškarce "Zabela" i KP zavodu za žene u Požarevcu. U periodu realizacije empirijskog istraživanja u KPZ "Zabela" 654 lica je bilo na izdržavanju kazne zatvora zbog izvršenog nasilnog krivičnog dela. Poštujući prava osuđenih lica, želeli smo da istraživanje u potpunosti bude bazirano na dobrovoljnoj osnovi. Iz tog razloga su u eksperimentalnu grupu ušli osuđenici koji su zadovoljavali uslove i koji su pristali da učestvuju u istraživanju. Isti princip je primenjen i prilikom odabira osuđenica za eksperimentalnu grupu. Od ukupnog broja osuđenica koje su u periodu realizacije istraživanja bile na izdržavanju kazne zatvora njih 50 je zadovoljavalo uslove za ulazak u eksperimentalnu grupu. 30 žena koje su izvršile neko nasilno krivično delo pristalo je da učestvuje u anketiranju.

Kontrolna grupa je formirana na isti način kao i eksperimentalna. U sastav kontrolne grupe ušlo je 78 punoletnih muškaraca i 29 žena, koji su zbog izvršenog nenasilnog krivičnog dela pravnosnažnom sudskom odlukom osuđeni na zatvorsku kaznu u trajanju od najmanje jedne godine, a koju izdržavaju u KPZ "Zabela" i KP zavodu za žene u Požarevcu.

Uslov za ulazak u uzorak, pored krivičnog dela i zatvorske kazne, bio je da je ispitanik ili ispitanica u trenutku anketiranja najmanje godinu dana na izdržavanju kazne zatvora u jednom od ova dva zavoda.

Opis metoda i tehnika prikupljanja i analize podataka

Istraživanje je obavljeno primenom kvantitativne metodologije koja se pokazala najprikladnijom s obzirom na predmet i cilj istraživanja i veličinu uzorka. Podaci su prikupljali primenom metode ispitivanja i analize dokumentacije. Pri tome, primenjena je anketa koja predstavlja kombinaciju ankete o viktimizaciji i ankete sa samoprijavlivanjem koje su se u

dosadašnjim kriminološkim i viktimološkim istraživanjima pokazale kao najbolje za prikupljanje podataka o viktimizaciji i kriminalitetu koji karakteriše visoka tamna brojka . Za potrebe istraživanja dizajniran je instrument u vidu polustrukturiranog upitnika sa kombinacijom pitanja sa zatvorenim i otvorenim odgovorima.

Za anketiranje eksperimentalne i kontrolne grupe primenjeni su identični upitnici. Razlike su prisutne u upitnicama za žene i muškarce, u smislu rodno senzitivne modifikacije pitanja i odgovora u upitnicima za žene.

Pre početka anketiranja vaspitači su obavestili osuđena lica o predstojećem istraživanju. Potom je istraživačica, u cilju detaljnijeg informisanja, obavila razgovor sa predstavnicima svake vaspitne grupe. Tom prilikom su osuđena lica upoznata sa ciljem istraživanja, njegovim anonimnim karakterom i doprinosom koji daju svojim pristankom na učestvovanje. Nakon toga su osuđenici i osuđenice imali sedam dana na raspolaganju da se prijave za anketiranje.

Prikupljanje podataka je obavljeno u standardizovanim uslovima grupnog anketiranja. Anketiranje osuđenica u KP zavodu za žene je realizovano u jednom danu. Organizacija anketiranja osuđenika u KPZ "Zabela" je bila nešto drugačija, što je i razumljivo s obzirom na strukturu osuđenih lica koji su na izdržavanju kazne zatvora u ovoj ustanovi i strukturu eksperimentalne grupe. Ispitanici su podeljeni u pet manjih grupa. Isti princip grupisanja u manje grupe primenjen je i kod anketiranja nenasilnih osuđenika. Prosečno vreme koje je bilo potrebno osuđenima za popunjavanje upitnika je 60 minuta.

Nekolicina ispitanika i ispitanica zbog problema sa vidom i slabe pismenosti nije bilo u mogućnosti da popunjava upitnik pa je u tim slučajevima primenjivan intervju. Pri tome, vodilo se računa da se razgovor obavi u potpunoj anonimnosti.

Za obradu i analizu podataka korišćene su metode deskriptivne statistike, Pearsonov χ^2 test i Cramer V koeficijent. Hipoteze su testirane primenom regresione analize koja je urađena metodom optimalnog skaliranja.

U istraživanju je korišćena po jedna glavna nezavisna i zavisna varijabla koje su potom operacionalizovane na set varijabli i njihovih indikatora. Nezavisna varijabla određena je kao rana nasilna viktimizacija, dok je zavisna varijabla nasilni kriminalitet odraslih. Za potrebe rada u nastavku će biti prikazani rezultati koji je ukazuju na odnos između telesnog kažnjavanja, kao jednog od oblika rane nasilne viktimizacije, i nasilnog kriminaliteta odraslih. Kako bi se napravila jasna distinkcija od fizičkog nasilja, korišćena su dva indikatora

telesnog kažnjavanja: udarac otvorenom šakom po licu ili zadnjici, i udarac kaišem i štapom po nogama i zadnjici.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Imajući u vidu studije koje su utvrdile identične obrasce (nasilnog) vaspitanja i disciplinovanja kojima su očevi bili izloženi u detinjstvu i koje su potom primenjivali u vaspitanju svoje dece, kao i studije koja su utvrdila povezanost između telesnog kažnjavanja u detinjstvu i kasnijeg nasilnog ponašanja u sekundarnoj porodici, autorka je istraživanjem nastojala da ispita da li je takva veza prisutna i kod nasilnih osuđenih lica iz uzorka.

Tabela 1: Iskustvo telesnog kažnjavanja ispitanika eksperimentalne i kontrolne grupe

Iskustvo telesnog kažnjavanja	Istraživačka grupa							
	Eksperimentalna				Kontrolna			
	broj		%		broj		%	
	Da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
Fizička kazna-šaka*	90	53	62.9	37.1	52	52	50.0	50.0
Ukupno	143		100		104		100	
Fizička kazna-kaiš**	79	63	55.6	44.4	49	63	43.7	56.3
Ukupno	142		100		112		100	

* $\chi^2=4.12$; $df=1$; $p=0.04$

** $\chi^2=6.74$; $df=1$; $p=0.01$

Rezultati istraživanja pokazuju da su lica osuđena zbog nasilnih krivičnih dela više bila izložena telesnom kažnjavanju tokom detinjstva, nego lica koja su na kaznu zatvora osuđena zbog nenasilnog krivičnog dela. Pri tome, utvrđena je statistički značajna povezanost telesnog kažnjavanja primenom udaraca otvorenom šakom po licu ili zadnjici sa nasilnim kriminalitetom na nivou $p=0.04$, dok je statistička značajnost ove veze (na nivou $p=0.01$) još izraženija kod telesnog kažnjavanja primenom kaiša ili štapa (Stevković, 2013)⁵.

Kada su u pitanju osobe koje su najčešće primenjivale telesnu kaznu prema ispitanicima iz uzorka, rezultati istraživanja pokazuju je osuđena lica iz eksperimentalne grupe u 68.4% slučajeva kažnjavala majka, otac ili oboje zajedno. U preostalim slučajevima kažnjavali su ih jedno od

⁵ Statistički značajna povezanost utvrđena je i između telesnog kažnjavanja otvorenom šakom i seksualno nasilnog ponašanja muškaraca iz uzorka ($\chi^2=14.49$; $df=1$; $p=0.00$) i telesnog kažnjavanja kaišem i štapom i seksualno nasilnog ponašanja muškaraca iz uzorka ($\chi^2=7.95$; $df=1$; $p=0.00$) (Stevković, 2013: 127)

Zbornik IKSI, 2/2013 – Lj. Stevković
 „Telesna kazna: nasilno sredstvo vaspitanja dece kao faktor rizika nasilnog ponašanja u odrasloj dobi”, (str. 165-184)

roditelja i baka i/ili deka, odnosno očuh ili maćeha. Iz ovoga se može zaključiti da je fizičko kažnjavanje ređe primenjivao jedan stariji član porodice, a znatno češće više članova oba pola.

U pogledu učestalosti telesnog kažnjavanja ispitanika u detinjstvu rezultati pokazuju da je ovaj način vaspitanja i disciplinovanja bio gotovo uobičajena praksa u porodici porekla nasilnih prestupnika. Naime, po pitanju učestalosti, osuđena lica iz eksperimentalne grupe su najčešće kažnjavana na nedeljnom nivou, i to 2-3 puta (31.9%), svakodnevno (21.3%) ili jednom u toku nedelju dana (13.9%). Podjednak broj osuđenih lica (13.9%) je fizički kažnjavan jednom mesečno. Ovakav način disciplinovanja su "ređe", odnosno 3-5 puta godišnje, primenjivali članovi porodice 19.1% lica iz uzorka nasilnih osuđenih lica (Stevković, 2013).

Telesno kažnjavanje u detinjstvu i nasilno ponašanje muškaraca i žena u sekundarnoj porodici

Polazeći od rezultata svetskih istraživanja (Herrenkohl i dr., 1983; Swiford i dr., 2000) koji pokazuju značajan uticaj telesnog kažnjavanja na nasilno ponašanje u sekundarnoj porodici, prema partnerki i/ili detetu, istraživanjem je proveravana mogućnost predikcije partnerskog i nasilja nad decom na osnovu varijable telesno kažnjavanje. Pri tome smo povezanost između telesnog kažnjavanja i nasilnog ponašanja u sekundarnoj porodici najpre utvrđivali na nivou celokupnog uzorka, bez obzira na pol (eksperimentalna i kontrolna grupa), potom na nivou poduzorka muškaraca i žena iz obe istraživačke grupe. Za ovakav metodološki pristup smo se opredelili imajući u vidu metodologiju drugih istraživanja i zapažene razlike prema polu u pogledu povezanosti telesnog kažnjavanja i porodičnog nasilja.

Tabela 2: Odnos telesnog kažnjavanja u detinjstvu i nasilnog ponašanja u sekundarnoj porodici

Telesno kažnjavanje			Nasilje prema ženi/mužu*			Nasilje prema detetu***		
			da	Ne	Ukupno	da	ne	Ukupno
Udarac otvoreno m šakom**	da	Br.	58	74	132	7	79	86
		%	43.9	56.1	100	8.1	91.9	100
	ne	Br.	14	66	80	2	53	55
		%	17.5	82.5	100	3.6	96.4	100
Udarac kaštem.***	da	Br.	51	58	109	10	63	73
		%	46.8	53.2	100	13.7	86.3	100
	ne	Br.	20	83	103	2	69	71
		%	19.4	80.6	100	2.8	97.2	100

* $\chi^2=15.33$, $df=1$, $p=0.00$ ***

$\chi^2=5.58$, $df=1$, $p=0.02$

** $\chi^2=17.81$, $df=1$, $p=0.00$

Kao što je prikazano u tabeli 2, osuđena lica koja su u porodici porekla bila telesno kažnjavana tako što su ih roditelji udarali otvorenom šakom, kaišem ili štapom u odnosu na one koji nemaju to iskustvo, više su bili nasilni prema svom bračnom partneru, odnosno partnerki i prema svojoj deci. Pri tome, njihovo nasilno ponašanje u sekundarnoj porodici je više zastupljeno u partnerskim odnosima, nego u postupanju sa decom (Stevković, 2013).

Kada je u pitanju partnersko nasilje, rezultati istraživanja pokazuju statistički značajnu povezanost na nivou $p=0.00$ između oba oblika telesnog kažnjavanja i nasilja nad bračnim partnerom/kom, dok je odnos telesnog kažnjavanja u ranom detinjstvu i nasilja prema sopstvenoj deci u sekundarnoj porodici, na nivou $p=0.02$ statistički značajan za teži oblik fizičkog kažnjavanja, kada su roditelji osuđeno lice tukli kaišem ili štapom.

Tabela 3: Vrednosti χ^2 testa za odnos ranog fizičkog kažnjavanja i nasilja prema bračnoj partnerki (muškarci)

Telesno kažnjavanje-nasilje prema partnerki	χ^2	df	p
Udarac otvorenom šakom	24.49	1	0.00
Udarac kaišem, štapom	23.90	1	0.00

Posmatrano na poduzorku muškaraca (iz obe grupe) rezultati pokazuju da su osuđenici iz uzorka sa iskustvom telesnog kažnjavanja u primarnoj porodici statistički značajno više nasilni prema svojim partnerkama od osuđenika bez tog iskustva.

Istraživanjem nije potvrđena statistički značajna povezanost između iskustva telesnog kažnjavanja u detinjstvu i kasnijeg nasilnog ponašanja prema sopstvenoj deci. Budući da ovakav rezultat nije u skladu sa rezultatima drugih istraživanja (Fry, 1993; Holden i dr., 1997), odstupanje možemo pre tumačiti malim brojem ispitanika i ispitanica koji su naveli da su bili nasilni prema svojoj deci, pre nego nepostojanjem uticaja telesnog kažnjavanja na nasilje nad sopstvenom decom u sekundarnoj porodici.

Takođe, rezultati istraživanja su pokazali i da je veliki broj osuđenica iz obe grupe tokom detinjstva bio izložen telesnom kažnjavanju, pri čemu se ne zapažaju statistički značajne razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe ($\chi^2=0.16$, $df=1$, $p=0.69$). Testiranjem uticaja oba indikatora ranog fizičkog kažnjavanja na nasilje prema partneru i detetu u sekundarnoj porodici, na poduzorku žena iz obe grupe nije utvrđena statistički značajna povezanost. Pri tome, s obzirom na mali uzorak osuđenica u obe grupe, ovakav rezultat možemo pre pripisati metodološkim ograničenjima istraživanja nego odsustvu korelacije između porodičnog nasilja žena i njihovog iskustva telesnog kažnjavanja u detinjstvu.

Imajući u vidu sve prethodno navedeno možemo konstatovati da su rezultati našeg istraživanja u skladu sa rezultatima pomenutih istraživanja o uticaju telesnog kažnjavanja na kasnije nasilno ponašanje muškaraca u sekundarnoj porodici, u delu koji se odnosi na partnersko nasilje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U radu je prikazana teorijska polemika o negativnim konsekvencama telesnog kažnjavanja u definjstvu, u smislu povezanosti sa kasnijim nasilnim ponašanjem kako u porodici tako i van nje. Pri tome, u radu su prikazani rezultati empirijskog istraživanja autorke koji potkrepljuju prikazanu teorijsku polemiku. Naime, istraživanjem su potvrđeni rezultati svetskih studija o povezanosti iskustva telesnog kažnjavanja sa kasnijim nasilnim kriminalnim ponašanjem, kao i nasiljem u sekundarnoj porodici (Herrenkohl et al, 1983; Swiford et al, 2000). Istraživanjem je takođe utvrđena povezanost između izloženosti telesnom kažnjavanju muškaraca iz uzorka u detinjstvu i kasnijeg seksualno nasilnog ponašanja, što je takođe u skladu sa rezultatima svetskih studija o uzorcima seksualnog nasilja (Widom, 1995; Glasser i dr., 2001; English i dr.; 2002; Knights, Sims-Knights, 2003; Endrass i dr., 2007a).

Čini se da ni jedno pitanje nije izazvalo toliko polemike i toliko neslaganja stručne javnosti kao što je to slučaj sa zabranom telesnog kažnjavanja. Čini se da ni jedan predlog zakona nije toliko čekao na ulazak u skupštinsku proceduru usvajanja, kao što je to slučaj sa prednacrtom Zakona o pravima deteta. Pri tome, čini se da svi oni protivnici ovog zakona, odnosno zakogovornici opravdanosti telesnog kažnjavanja dece ne vide da cilj zakona nije kazniti roditelja, nego zaštititi dete i njegova ljudska prava. Postavlja se pitanje, kako je moguće da jedno društvo štiti prava odrasle osobe, a sa druge strane ta ista prava ne garantuje deci i ne štiti ih.

Imajući u vidu da je telesno kažnjavanje dece na našim prostorima gotovo ustaljen način disciplinovanja (MICS3, MICS4), u duhu potvrđenog uticaja iskustva telesnog kažnjavanja na nasilno ponašanje muškaraca možemo konstatovati da je jedan od načina minimiziranja rizika od reprodukovanja nasilnog ponašanja upravo preduzimanje mera za potpunu zabranu fizičkog kažnjavanja u svim kontekstima, uz kontinuiranu edukaciju roditelja i dece o štetnosti primene ove vrste kazne, i pozitivnim, nenasilnim metodama vaspitanja i disciplinovanja.

REFERENCE

- (1) Blagojević, M. (2006) *Rodni barometar: Društveni položaj i kvalitet života žena u muškaraca u Srbiji* (sažetak istraživanja). Beograd: Asocijacija za žensku inicijativu
- (2) Busman, K. D., Erhal, K., Schroth, A., (2011) Effects of banning corporal punishment in Europe: A five-nation comparison. In: J. E. Durrant, A. B. Smith (eds.), *Global pathways to abolishing physical punishment*. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, pp. 299-322
- (3) Durrant, J. E., Smith, A. B. (2010) Introduction to the Global Movement to Ban Physical Punishment of Children. In: J. E. Durrant, A. B. Smith (eds.), *Global pathways to abolishing physical punishment*. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, pp. 3-6
- (4) Endrass, J., Urbaniok, F., Rossegger, A., Vetter, S., Elbert, T. (2007) The prevalence of early victimization among violent and sexual male offenders in Switzerland. *International Perspectives in Victimology*. Vol. 3, no. 2, pp. 24- 30.
- (5) English, D.J., Widom, C.S., Brandford, C. (2002) *Childhood victimization and delinquency, adult criminality, and violent criminal behavior*. Rockville: National Criminal Justice Reference Service
- (6) Erlih, V. (1964) *Jugoslovenska porodica u transformaciji*. Zagreb: Naprijed
- (7) Fry, D. P. (1993) The intergenerational transmission of disciplinary practices and approaches to conflict. *Human Organization*. Vol. 52, pp. 176-185
- (8) Gershoff, E. (2002) Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*. Vol. 128, no. 4, pp. 539-579
- (9) Gershoff, E. (2008) *Report on physical punishment in the United States: What research tells us about its effects on children?* Ohio: Center for effective discipline
- (10) Glasser, M., Kolvin, I., Campbell, D., Glasser, A., Leitch, I., Farrelly, S. (2001) Cycle of child sexual abuse: links between being a victim and becoming a perpetrator. *British Journal of Psychiatry*. Vol. 179, pp. 482-494
- (11) Grubač, M. (2004) *Telesna kazna u Srbiji 1804-1883*. Beograd: Službeni glasnik

- (12) Hanak, N., Tenjović, L., Išpanović-Radojković, V., Vljaković, A., Beara, M. (2013) Epidemiološko istraživanje nasilja nad decom u porodici u Srbiji. *Temida*, 2, str. 75-102.
- (13) Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., Moylan, C. A. (2008) Intersection of child abuse and children's exposure to domestic violence. *Trauma, violence and abuse*. Vol. 9, no. 2, pp.84-99
- (14) Holden, G. W., Thompson, E. E., Zambarano, R. J., Marshal, L. A. (1997) Child effects as a source of change in maternal attitudes toward corporal punishment. *Journal of Social and Personal Relationship*. Vol. 14, pp. 481-490
- (15) Janson, S., Langberg, B., Svenson, B. (2011) Sweden: A 30 – year ban on physical punishment of children. In: J. E. Durrant, A. B. Smith (eds.), *Global pathways to abolishing physical punishment*. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, pp. 241-254
- (16) Knights, R. A., Sims - Knights, J. E. (2003) The developmental antecedents of sexual coercion against women. *Annals of the New York Academy of Science*. No: 989, pp. 72-85
- (17) Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M. (2009) *Kriminologija*. Niš: Pelikan Print
- (18) MICS3 – Istraživanje višestrukih pokazatelja stanja i položaja dece i žena, (2005). Beograd: UNICEF, Republički zavod za statistiku Strategic Marketing
- (19) MICS4 u Srbiji: ključni podaci, (2012) Beograd: UNICEF, Republički zavod za statistiku Strategic Marketing. Preuzeto sa www.unicef.rs, pristup 13.6.2012.
- (20) Muller, R. T., Hunter, J. E., Stollak, G. (1995) The intergenerational transmission of corporal punishment: a comparison of social learning and temperaments models. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 19, no. 11, pp. 1323-1335
- (21) Newell, P. (2011) The human rights imperative to eliminate physical punishment, In: J. E. Durrant, A. B. Smith, (eds.), *Global pathways to abolishing physical punishment*, New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, pp. 7-26
- (22) Najdanović Tomić, J., Klačnja, S. (2001) Disciplinovanje ili zlostavljanje. U: J. Srna, (ur.), *Od grupe do tima*. Beograd: Sentar za brak i porodici i IP "Žarko Abadžuj", str. 131-139
- (23) Srna, J., Stevanović, I. (2011) Serbia: Moving towards the abolition of physical punishment of children. In: J. E. Durrant, A. B. Smith, (eds.), *Global pathways to abolishing physical punishment*. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, str. 222-233

- (24) Srna, J., Stevanović, I. (2010) Problem telesnog kažnjavanja dece i uloga stručnjaka u njegovom rešavanju. *Temida*, br. 4, str. 5-16
- (25) Stevković, Lj. (2013) *Uticaj rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Magistarska teza
- (26) Stojaković, V. (1984) *Zlostavljanje dece*. Požarevac: GIRO "Prosveta"
- (27) Straus, M.A. (1994) *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families*. New York: Lexington Books
- (28) Swinford, S. P., DeMaris, A., Cernkovich, S. A., Giordano, P. C., (2000) Harsh physical discipline in childhood and violence in later romantic involvements: the mediating role of problem behaviors. *Journal and Marriage and the Family*. Vol. 62, pp. 508- 519
- (29) Widom, C. S. (1989) Does violence beget violence? A critical examination of the Literature. *Psychological Bulletin*. Vol. 106, no. 1, pp. 3-28
- (30) Widom, C. S. (1995) *Victims of childhood sexual abuse: later criminal consequences*. Washington DC: US Department of Justice, National Institute of Justice. pp. 1-8
- (31) Žegarac, N. (2004a) *Deca koja čekaju*. Beograd: Save the children UK-Beogradska kancelarija i Centar za prava deteta

Internet izvori:

- (32) www.endcorporalpunishment.org, stranici pristupljeno 12.6.2013.

CORPORAL PUNISHMENT: VIOLENT METHOD OF RAISING CHILDREN AS A RISK FACTOR FOR VIOLENT BEHAVIOR IN ADULTHOOD

The use of corporal punishment in order to discipline and upbringing of children has been present since the beginning of human civilization. Although for a long-time common and acceptable "educational" method, corporal punishment in recent decades, especially in recent years causes many polemics of professional and scientific community, with a clear discourse of corporal punishment-violence. Numerous international studies confirm the association between an experience of mild and severe corporal punishment in childhood and later violent behavior in adulthood. The article aims to present partial results of the survey on the impact of early violent victimization on violent crime of adults. In addition, the results of

*Zbornik IKSI, 2/2013 – Lj. Stevković
„Telesna kazna: nasilno sredstvo vaspitanja dece kao faktor rizika nasilnog
ponašanja u odraslom dobu”, (str. 165-184)*

*the association between the experience of corporal punishment in
childhood and later violent criminal behavior, with special emphasis on
aggressive behavior in secondary family the are presented in this article.*

*KEYWORDS: corporal punishment / violence / family /
violent crime*